

Erdély és az erdélyi román földreform

A NEMZETISÉGI KÉRDÉS újabb statisztikai vizsgálata népességi és népesedési viszonyok feltárása mellett a nemzetiségi társadalmak alkati különbözőségére is rámutat; így azon igyekeznek, hogy megállapítsa az egyes nemzetiségek művelődési súlyát, társadalmi rétegződését és gazdasági lehetőségeit, mert pusztán a népességi és népesedési adatokból összeállított számsorok csak mennyiségi összehasonlításra és következtetésre adnak alkalmat, ámbár éppen a nemzetiségi kérdésben a minőségi viszonylat legalább olyan fontos, mint a mennyiségi összevetés.

Erdély¹ szempontjából is elégtelen, ha csak azt tudjuk, hogy ennek az országrésznek 1910. évi 5.257.467 főnyi lakosságából 1.661.805 (31,6%) magyar, 564.789 (10,8%) német és 2.829.454 (53,8%) román, mert e számokban kifejezett nemzetiségek művelődési, társadalmi és gazdasági értékmérője nem a számok mellé írt arányszám (31,6 – 10,8 – 53,8), hanem e nemzetiségek műveltségében, társadalmi és gazdasági viszonyaiban rejlő erő értéke, mely lényegesen különbözik a népességi arányszámtól.

Íme, nemzetiségeink műveltségi súlyának kiszámított értéksora²:

	népességi arány	átlagos műveltségi súly (e z r e l é k)	eltérés
magyar	545	635	+ 165
német	104	121	+ 163
román	161	85	–472

A honfoglaló és őslakó magyarság évezredes kultúrája s a hazai németiség, elsősorban a XIII. század második felében Erdélybe telepített szászok azóta is

¹ Erdély alatt most és a következőkben mindig csak a történeti Erdélyt értjük, tehát a Királyhágón túli területet. Megyéenként idetartozik: Alsó-Fehér, Beszterce-Naszód, Brassó, Csik, Fogaras, Háromszék, Hunyad, Kisküküllő, Kolozs, Maros-Torda, Nagyküküllő, Szeben, Szolnok-Doboka, Torda-Aranyos és Udvarhely vármegye.

² Hollós István dr.: A magyarság műveltségi súlya és szociális helyzete a régi Magyarországon. M. Stat. Szemle, 1936, XIV. évf. 12. sz. 999. – E tanulmány megjelent angol nyelven is a *Journal de la Société Hongroise de Statistique* 1936. évi 2–3. számában.

zavartalanul fejlődő művelődési élete tükröződik ezekben az arányszámokban s ugyancsak jellemző a románok alacsony arányszáma. Miként a mellékelt foglalkozási statisztikából is kitűnik, *Erdélyben a románság alakulása külön törvényű.* A magyar és a német társadalom azonos irányban halad, kultúrájuk erős vezetőréteget, értelmiséget dob a felszínre, civilizációs törekvéseik pedig a városiasodás és a polgáriásodás jelenségeivel járnak együtt. A románság társadalomképét viszont még a mai nap is meghatározza az a tény, hogy e nép Erdély területére történt tömegesebb beszivárgásának kezdő időszakától, a XIII. századfordulótól számítva négy évszázadon át, a XVIII. század elejéig alig kapcsolódik be Erdély művelődési életébe, nincsenek művelődési eszményei (akárcsak a nép zömének túl a Kárpátokon, Havaselnén és Moldvában), s az utóbbi két évszázad sok külső segítsége (egyházi síkon: a gör. kat. egyház létesítése, iskolai téren: a nemzetiségi vidékek iskolahálózatának kiépítése, gazdasági téren: a fellendülő bánya- és nagyipar göcainak s a kiépülő vasúti és közúti hálózat hozzájuk való közelsége) mind kevés az évszázados elmaradottság pótlására, így az erdélyi románság az ősi primitív életformát nagy tömegeiben ma sem haladta túl. Természetes tehát, hogy társadalmi

Foglalkozási csoportok Erdélyben (1910)³

Foglalkozási csoport	Összes	Magyar	Német	Román
k e r e s ő n é p e s s é g				
Östermelés	834.890	216.044	58.929	546.335
Ipar-forgalom ⁴	200.842	106.702	29.308	55.505
Közszolgálat stb. ⁴	31.658	19.409	4.616	7.452
Véderő	20.208	9.214	2.682	7.810
Napszámosok	23.185	8.276	701	12333
Házi cselédek	44.076	23.732	2.398	17.632
Egyéb és ismeretlen	25.167	13.251	4.115	6.635
Összesen	1,180.026	396.628	102.749	653.702
%				
Östermelés	100,0	25,8	7,1	65,4
Ipar-forgalom	100,0	53,1	14,5	27,6
Közszolgálat stb.	100,0	61,3	14,5	23,5
Véderő	100,0	45,6	13,2	38,6
Napszámosok	100,0	35,7	3,0	53,2
Házi cselédek	100,0	53,8	5,4	40,0
Egyéb és ismeretlen	100,0	52,6	1,6	26,3
Összesen	100,0	33,6	8,7	55,4

³ M. Sut. közl. Ujs. 56. k.

⁴ Ipar-forgalom = bányászat és kohászat, ipar, kereskedelem és hitel, közlekedés. – Közszolgálat stb. = közszolgálat és szabadfoglalkozások.

Társadalmi rétegek Erdélyben (1910)⁵

Foglalkozási csoport	Összes	Magyar	Német	Román
	k e r e s ő n é p e s s é g			
Birtokosok és bérlők	579.030	140.807	52.955	384.608
Iparforgalmi önállók	69.329	35.866	11.732	17.948
<i>Önállók</i>	<i>648.359</i>	<i>176.673</i>	<i>64.687</i>	<i>402.556</i>
<i>Véderő</i>	<i>20.208</i>	<i>9.214</i>	<i>2.682</i>	<i>7.810</i>
Gazdasági ⁶ } tiszt-	1.064	875	117	64
Iparforgalmi } viselők	8.079	5.680	1.778	526
Közszolgálat stb.	31.658	19.409	4.616	7.452
<i>Értelmiség</i>	<i>40.801</i>	<i>25.964</i>	<i>6.511</i>	<i>8.042</i>
Gazd. cselédek, munkások⁷	254.7%	74.362	5.857	161.663
Iparforgalmi s. személyzet	123.434	65.156	15.798	37.031
Napszámosok	23.185	8.276	701	12.333
Házi cselédek	44.076	23.732	2.398	17.632
Egyéb és ismeretlen ⁸	25.167	13.251	4.115	6.635
<i>Cselédek, munkások*</i>	<i>470.658</i>	<i>184.777</i>	<i>28.869</i>	<i>235.294</i>
Összesen:	1,180.026	396.628	102.749	653.701
% (a társadalmi réteg összes számához képest)				
Önállók	100,0	27,2	9,9	62,1
Véderő	100,0	45,6	13,2	38,6
Értelmiség	100,0	63,6	15,9	19,7
Cselédek, munkások	100,0	39,2	6,1	49,9
Összesen:	100,0	33,6	8,7	55,4
% (a nemzetiség összes számához képest)				
Önállók	54,9	44,5	62,9	61,5
Véderő	1,7	2,3	2,6	1,2
Értelmiség	3,4	6,5	6,3	1,2
Cselédek, munkások	39,8	46,6	28,1	35,9
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0

⁵ M. Stat. Közl. Ujs. 56. k.

⁶ Ide számítva az erdészeti és szénégetés körében alkalmazott tisztviselőket is.

⁷ Ide számítva az erdészeti és szénégetés körében alkalmazott s. személyzetet.

⁸ Mind bizonytalan egzisztenciák. Vö. M. Stat. Közl. Ujs. 48. k. Ált. jelentés.

* Valamint a *bizonytalan egzisztenciák*.

képletének elemei nem mutatják a magyar és német társadalom arányait; értelmisége és polgári csoportjai kis számúak, ámbár igaz, hogy az őstermelésben fölényes a helyzete: míg a románság erdélyi arányszáma 55,4%, addig az erdélyi őstermelésben a románság részesedése 65,4%-os s ez azt jelenti, hogy amíg *Erdélyben száz keresőre 70,7 őstermelő jut*, addig száz román keresőre 83,5 őstermelő s ez az arányszám annál többet jelent, minél inkább meggondoljuk, hogy száz magyar kereső közül csak 54,4 és száz német kereső közül csak 57,3 az őstermelő.

AZONBAN sem az előbbi fejtegetésből, sem a táblázat bemutatva vázlatos társadalmi képletből nem következik a román társadalmelemzők ama kedvenc tétele, hogy az erdélyi románság, főként az annak túlnyomó többségét jelentő erdélyi román őstermelő réteg – az elnyomás, háttérbe szorítás stb. következtében — hátrányosabb helyzetben lett volna a magyarságnál és a németségénél. Sőt, előbbi adataink némelyike éppen az ellenkezőjét bizonyítja, hiszen a napszámosok, házicselédék, valamint a külön meg nem nevezett és ismeretlen foglalkozásúak csoportjait összevonva, megállapíthatjuk, hogy e bizonytalan létalappal rendelkező foglalkozási ágakban a magyarság részesedése 48,9%-os (ámbár arányszáma csak 33,6%), a németség részesedése 7,8%-os (arányszáma 8,7%), a románság részesedése pedig 39,6%-os (arányszáma 55,4%). Tehát ezekben a foglalkozási csoportokban *csak a magyarság helyzetét mondhatjuk hátrányosnak*, mert e csoportok aránya a magyarság társadalmi képletében a legnagyobb; a fenti bizonytalan létalappal rendelkező foglalkozási ágakhoz

minden 100 magyar kereső közül 11,3
 „ 100 német „ „ 7,0
 „ 100 román „ „ 5,5 tartozik.

De hogy szemléltetőbbé tegyük a társadalmi alkat e kérdését minden vonatkozásában, a közölt statisztikai „tábla” mellé újabbat szerkesztünk, amelyben az itt szóba hozható foglalkozási csoportokat elemeikre bontjuk. E szerint száz keresőhöz viszonyítva:

	önálló (birtokos, iparforgalmi)	védérőhöz tartozó	értelmiségi	cseléd, munkás, bizonytalan egzisztencia
magyar	44,5	2,3	6,5	46,6
német	62,9	2,6	6,3	28,1
román	61,5	1,2	1,2	35,9
<i>átlag</i>	<i>54,9</i>	<i>1,7</i>	<i>3,4</i>	<i>39,8</i>

Az önálló keresők sorában tehát az uralkodó (az ellenséges érzületű propaganda fogalmazásában: elnyomó) nemzet alulmarad, a proletárnépességben pedig felülkerekedik. Az elnyomásról panaszkodó nemzetiség viszont az önálló keresők sorában majdnem a társadalmilag szerencsésen tagolt németség magas arányszámát éri el s proletáriátusa jóval kevesebb, mint az erdélyi átlag. A számok ridegek és igazságosak! Ugyanezt a képet kapjuk, ha adatainkat nemzetiségi arányszámokkal vetjük össze. Az egyes nemzetiségek erdélyi arányszáma legyen egyenlő százzal, s íme, az alábbi jellemző számsorhoz jutunk:

	magyar	német	román
önálló (birtokos, ipar-forgalmi)	80,9	113,8	112,1
véderőhöz tartozó értelmiségi	135,7	151,7	69,6
cseléd, munkás, bizonytalan egzisztencia	189,2	180,4	35,5
<i>kereső népesség</i>	116,6	70,1	90,0
	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Természetesen az erdélyi proletariátus nagyobb részét (54,1%-át) a gazdasági cselédek, mezőgazdasági munkások, valamint az erdészet és szénégetés körében alkalmazott segéd személyzet jelenti. Ez már országrészünk agrárjellegeből következik. A magyar proletariátus 40,2%-a, a német proletariátus 20,3%-a, a román Proletariátus 68,7%-a tartozott a mező- és erdőgazdaság körébe.

ENNEK AZ UTÓBBI JELENSÉGNEK azonban nem ellenpólusa az erdélyi feudalizmus, annál is inkább nem, mert ilyen e fenti adatok származási idején már jóformán nincs is.

Az erdélyi földkérdéssel foglalkozó román vagy románbarát „tudományos” művek⁹ a birtokmegosztás megítélésében általánosan azt az alapvető hibát követik el – a feudalizmus bizonyíthatósága érdekében – hogy csak a birtokok összesítő adatait közlik. Mert ennek alapján¹⁰ rá lehet mutatni arra a jelenségre, hogy a 3.514 száz holdon felüli birtokos tulajdonában 1.976.761 kat. hold volt, vagyis a birtokosok 0,8%-a a földtulajdon 32,1%-át mondhatta magáénak, sőt – hogy az ellentétek még élesebbek legyenek – azt is ki lehet emelni, hogy a 385 ezer holdon felüli birtokos tulajdonában 1.125.305 kat. hold volt, vagyis a birtokosok 0,08%-a a földtulajdon 18,3%-át mondhatta magáénak. Részletezve:

	a gazdaságok	
	összes száma	területe (k. hold)
1 holdon alul szántóföld nélkül	45.404	12.915
1 „ „ szántófölddel	36.581	19.445
1 – 5 holdig	135.669	378.659
5 – 10 „	101.356	734.685
10 – 20 „	89.579	1.259.753
20 – 50 „	46.611	1.348.398
50 – 100 „	6326	419.099
100 – 200 „	1.664	230.083
200 – 500 „	1.062	331.870
500 – 1000 „	403	289.503
1000 holdon felül	385	1.125.305
<i>összesen</i>	<i>465.040</i>	<i>6.149.715</i>

⁹ Pl. Constantinesco, *Mitita*: L'évolution de la propriété rurale et la réforme agraire en Roumanie (1925); Petrini, *Emil*: Reforma agrară. Transilvania, Banatul, Crisana, Maramureşul 1918–1928 (1929) I. 285–314.; Mitrany, *David*: The Land and Peasant in Rumania. The War and the Agrarreform 1917–1921 (1931).

¹⁰ A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája, IV.: A gazdaságok megosztása jelleg és nagyság szerint. 1900. és M. Stat. Közl. Uj f, XXIV. k.

Azonban Erdély földje hegyes-völgyes birodalom, amelynek jelentékeny része nem mezőgazdasági terület:

szántóföld	2.621.472	}	68,4%
kert	160.652		
rét	1.427.870		
szőlő	44.104	}	28,9
legelő	593.413		
erdő	1.185.541		
nádas	6.090		0,1
nem termő	110.573		1,8
<i>összesen</i>	<i>6.149.715</i>		<i>100,0</i>

Erdélyi viszonylatban tehát a legkevésbé sem tárgyilagos a gazdaságok összes területére vonatkozó adatok alapján ítélni, különösképpen akkor, amikor az alapul szolgáló statisztikából más is világosan kiolvasható. Nevezetesen:

A birtoktípusok és a művelési ágak összefüggése Erdélyben (1895)

Művelési ág	Az oldalt megnevezett művelési ág			
	összes területe kat. hold	összes területéből esik (%-ban)		
		100 holdon aluli	100–1000 holdas	1000 holdon
g a z d a s á g o k r a				
Szántó – kert – rét	4.209.994	83,3	10,6	6,0
Legelő – erdő	1.778.954	31,7	21,5	46,8
Egyéb	160.764	88,4	9,3	2,1
Összesen	6.149.715	673	13,8	18,3

Vagyis: Erdélyben a nagybirtok túlnyomó részben legelő és erdőbirtok, sőt a középbirtoknak is jelentékeny része ezekre a művelési ágakra esik. Számszerűleg (az adatok százalékban):

	szántó, kert és rét	legelő és erdő	egyéb
nagybirtok (1000 holdon felül)	22,6	74,0	3,3
középbirtok (100-1000 holdig)	52,6	44,9	2,4
kisbirtok (5-100 holdig)	83,7	14,2	2,0
törpebirtok (5 holdon alul)	87,7	7,3	4,9
<i>általában</i>	<i>68,4</i>	<i>28,9</i>	<i>2,6</i>

KÉRDÉS most azonban, hogy ez a földterület méltányosan oszlott-e meg az erdélyi nemzetiségek között. Ha tekintetbe vesszük azt a körülményt, hogy az 1848. évi jobbágyfelszabadítás és földreform elsősorban és kizárólag a román nép javát szolgálta s akkor a románság másfélmillió kat. hold mezőgazdasági ingatlan tulajdonába került¹¹ s figyelünk arra a nagy birtokvásárló mozgalomra¹², mely annyira aggasztotta a háború előtti magyar birtokpolitikuskat, még adatok híján is bátran mondhatnánk, hogy *a földterület megoszlása bizonyára méltányos volt.* És valójában, a statisztikai adatok is ezt bizonyítják.

A földtulajdon és a nemzetiségek (1916)

Kategória	A kis- és középbirtokosok			
	összes mezőgazdasági és legeifiterülete	összes mezőgazdasági és legelőterületéből		
		magyar	német	román
		anyanyelvű tulajdonos kezén van		
	katasztrális holdban			
5 holdon alul	1.400.089	327.039	84.788	997.262
5 – 10 holdig	1.190.060	274.550	100.936	815.574
10 – 50 „	1.384.860	379.524	169.575	835.761
50 – 100 „	52.487	20.187	8.075	24.225
100 – 200 „	142.944	100.812	9.423	32.596
200 – 300 „	101.085	71.789	7.147	15.890
300 – 500 „	130.448	111.006	5376	14.066
500 – 1000 „	204.364	180.003	7.725	16.636
Összesen	4.616.337	1.470.910	393.045	2.752.010
%	100,0	31,8	8,5	59,6

Ha a gazdálkodás alapját képező mezőgazdasági és legelőterület már vizsgált helyzetképét összevetjük az 1916-ban ezekre a művelési ágakra vonatkozó összeírás¹³ eredményeivel, úgy találjuk, hogy e területekből (kat. holdban):

	1895-ben		1916-ban	
	absz. szám	%	absz. szám	%
kis- és középbirtokra esett	4.420.545	91,2	4.616.337	95,5
nagybirtokra esett	<u>426.966</u>	<u>8,7</u>	<u>216.391</u>	<u>4,4</u>
<i>összesen</i>	4.847.511	100,0	4.832.728	100,0

¹¹ Vö. *Sebess Dénes dr.* adataival: Új-Románia földbirtokpolitikája Erdélyben, 50.

¹² Vö. *Gróf Bethlen István*: Az oláhok birtokvásárlásai Magyarországon az utolsó 5 évben (1912); *Tokaji László*: Eladó ország (1913). Tokaji birtokkonkénti részletezésben kimutatja, hogy 10 év alatt az erdélyi románság 719 magyar birtokot vásárolt meg s így mintegy 57,5 millió korona értékű 166.394 kat. hold magyar terület birtokába jutott.

¹³ L. *Jakabffy Elemér dr.*: Erdély statisztikája (1923), 28-29., illetve *Oberding József György dr.*: Az erdélyi agrárreform (1930), 4-6.

A 95,5%-nyi kis- és középbirtok összes mezőgazdasági és legelőterületének viszont közel 60%-a a románság tulajdonában volt (nemzetiségi arányszám: 55,4), a németek részesedése 8,5%-os (nemzetiségi arányszám: 8,7), a magyarságé közel 32%-os (nemzetiségi arányszám 33,6). Itt ellenkező érvelés nincs! Mert a belső megoszlás az egyes kategóriák között már nem nemzetiségközi probléma, hanem egyes nemzetiségeket külön érdeklő birtokpolitikai kérdés. Az 1000 holdon felüli magánbirtok pedig mind mennyiségileg, mind pedig uralkodó művelési ágainál fogva ez arányszámok terén jelentőséggel nem bír. Nevezetesen:

1000 holdon felüli birtokok jellege	Mezőgazdasági	Legelő	Erdő	Összes
	terület katasztrális holdban			
Községi birtok	38.804	327.002	997.608	1.437.356
Közbirtokosság	10.387	178.766	652.926	864.530
Állami birtok	27.072	52.282	460.493	544.735
Egyházi	32.218	14.675	66.804	115.955
Alapítvány }				
Iskolai	10.529	11.234	58.063	80.695
Hitbizomány	7.940	8.273	54.732	71361
R. t. birtok	126.950	592.232	2.290.636	3.114.632
Összesen	216.391	130.407	511.625	890.595
Magánbirtok	343.341	722.639	2.802261	4.005.227
Mindösszes				

Bár a magánkézen levő nagybirtok túlnyomó többsége (93,7%) magyar tulajdonban volt s a románság és a németiség részesedése csak 4,8, illetve 1,5%, mégis — tekintetbe véve a mezőgazdasági és legelőterület kis mennyiségét — ezek a számok előbbi arányszámainkat valójában csak elenyésző mértékben befolyásolják:

	részesedés a mezőgazdasági és legelőterületből (%-ban)		
	magyar	német	román
kis- és középbirtok	31,8	8,5	59,6
összes birtok	36,2	8,0	55,7
<i>Nemzetiségi arányszám</i>	33,6	8,7	55,4

Megállapíthatjuk tehát, hogy Erdélyben az utolsó évszázadok folyamán, az 1914—18. évi világháború idejéig olyan földbirtokpolitikai változások mentek végbe, amelyeknek következtében a különböző birtoktípusok egészséges összhangja alakult ki s a birtokok nemzetiségi megoszlásában is megvalósult az egyensúly. Legfőbb olyan beavatkozásra volt még szükség, hogy a mezőgazdasági népesség arányosan oszolja meg Erdély különböző tájegységein; így elsősorban a túlné-

pesedett székelységnek kellett volna *kolonizációs* területeket megjelölni Erdély központi és nyugati részén. Általában ez idő tájt (1916 körül) egy esetleges földreformnak csak *kiigazító* jellege és jelentősége lehetett volna, mert az *erdélyi földreformot elvégezte maga a történelem* – egyfelől az 1848. évi jobbágyfelszabadítással és földosztással, másfelől azzal a tágkeblű földbirtokpolitikai liberalizmussal, amely nemcsak megengedte, de egyenesen elősegítette a bármilyen nemzetiségű szorgalmas vagy pénzzel ellátott mezőgazda földszerzését és terjeszkedését.

A HÁBORÚ UTÁNI ROMÁN FÖLDREFORM azonban ezekkel a kétségekbe nem vonható társadalmi és gazdasági tényekkel egyáltalán nem törődött s kiindulva abból az irányzatos társadalomtörténeti felfogásból, hogy Erdélyben a rendi korszak feudalizmusa uralkodik s rendíthetetlenül azt hirdetve, hogy e feudalizmus egyfelől proletársorsra juttatta az erdélyi románságot, másfelől megakadályozta az erdélyi románság természetes fejlődését és terjeszkedését, az 1921. évi agrártörvénnyel kisajátítást rendelt el, majd ennek alapján 1925-ig

Erdélyben	1.007.126 kat. hold
a kelet-magyarországi és bánági részeken	<u>1.487.459 kat. hold</u>
<i>összesen</i>	<u>2.494.585 kat. hold</u>

területet kisajátított¹⁴ s későbbi eljárásokkal a kisajátított területet *3.192.508 kat. holdra* növelte¹⁵. Itt a szempont természetesen nem a társadalmi és gazdasági szűkesség, hanem a *politikai és nemzeti elfogultság* amely nem kímélte sem a mintagazdaság jellegű középbirtokot, de még a kisbirtokot sem, ha magyar tulajdon volt, s különösképp nem könyörült a közösségi birtokokon: községi vagyonokon és közbirtokosságokon, egyházi, iskolai és alapítványi birtokokon, mert ezek jelentették – évszázadok előtti szerzés és adomány címén – az erdélyi magyar kultúra anyagi alapjait.

Adatok a román földreformhoz¹⁶

Birtok- kate- gória kat. holdban	A Beszterce-Naszód, Kolozs és Szolnok-Doboka vármegyékben kisajátítást szenvedett birtokok						
	száma	területe a kisajátítás előtt			kisajátított része		
		szántó, kert, rét	legelő erdő	összesen	szántó, kert, rét	legelő, erdő	összesen
k a t a s z t r á l i s h o l d b a n							
1 – 50	379	3852,5	1034,6	4954,0	1768,5	785,3	2561,5
50 – 100	22	1043,7	484,8	1622,4	693,4	323,7	1046,6
100 – 500	116	16470,1	12237,7	29845,9	8004,6	6331,7	14730,7
500 –	70	41249,8	57817,4	104906,8	33874,5	48106,5	83645,5

¹⁴ Constantinesco i. m. 411.

¹⁵ Enciclopedia României. III. Economia națională (Cadre și producție) 304–305.: Vasiliu, Ioan C: Structura economică a agriculturii românești.

¹⁶ Az Erdélyrészi Földreform Tanulmányi Bizottsága D) jelzésű kérdőíve alapján.

A magyar agrárstatistikusok¹⁷ ezeknek a vonatkozásoknak a nagy részét bőven kifejtették s a nemzetközi közvélemény is értesülhetett a kirívóbb esetekről, mint pl. arról, hogy a négy róm. kat. püspökség és a négy protestáns egyházkerület 314.199 kat. holdat, összes vagyonuk 84%-át veszítették el, az Erdélyi Magyar Köz-művelődési Egyesület törvényellenesen megfosztatott 1708 kat. hold alapítványi birtokától, a közcélú Csíki Magánjavakat egyszerűen elkobozták, a székely köz-birtokosságokat megdézsmálták stb.; számos ügy, mint a Csíki Magánjavak és a háború előtt földhöz juttatott s földjük nagy részétől most megfosztott telepesek kérdése a nemzetközi fórumokat is hosszasan foglalkoztatta¹⁸, természetesen anélkül, hogy a sérelmek érdemi jogorvoslatot nyertek volna.

De az említett művek adatok híján nem foglalkozhattak részletesen a magánbirtokok kisajátítása körüli sérelmekkel. Most tehát inkább ezekre fordítjuk tekintetünket s adatgyűjtésünkéből szemléltetjük a három észak-erdélyi megye: Beszterce-Naszód, Kolozs és Szolnok-Doboka vm. idevágó adatait mutatjuk be, mert ezek az adatok igen tanulságosak. Kiténik ugyanis, hogy *az erdélyi román földreform célkitűzései távolról sem csak antifeudálisak*. Az említett területen számba vett 587 kisajátítást szenvedett birtokból 379 (64%) 50 holdon aluli kis- és törpebirtok. S csak 70 (12%) 500 holdnál nagyobb közép- és nagybirtok. S a kis- és törpebirtoknál ez a kisajátítás nem enyhe simogatás, hanem testbe vágó operáció, amelynek arányai az alábbiak:

	birtokonként átlag volt a kisajátítás előtt	kisajátítás alá került	
	(k a t . h o l d)		
1 – 50 holdig	13	7	(51,7%)
50 – 100	74	48	(64,5%)
100 – 500	257	127	(49,4%)
500 holdon felül	1499	1195	(79,9%)

Ez nem antifeudalizmus! Itt más elvek és szenvedélyek érvényesültek; a nemzeti elvakultság az *a-szociális* célkitűzéseket is törvényesítette, ha *a magyar- és németellenesség* ezt megkívánta, mert a fenti birtokosok nemzetiségi statisztikája - mely a következő oldalon található - ez:

¹⁷ Oberding: i. m.; Móricz Miklós dr.: Az erdélyi föld sorsa. Az 1921 évi román földreform (1932) és angol nyelven: The fate of Transylvanian Soil (1934); Die rumänische Bodenreform in Siebenbürgen (1940).

¹⁸ Vö. gr. Teleki Pál m. kir. külügyminiszter jegyzéke a Szövetséges és Társult Főhatalmak budapesti megbízottjaihoz (1920. december hó 31.); gr. Bánffy Miklós m. kir. külügyminiszter jegyzéke a fenti megbízottakhoz a készülő román agrártörvénynek a kisebbségi szerződést sértő rendelkezéseivel kapcsolatosan (1921. április hó 28.); a Bocskay Szövetség panasza a Nemzetek Szövetségéhez a romániai agrárreform ügyében (1921. október 7.); dr. Tornya Gyula panasza a bánági és erdélyi telepesek, illetve a torontáli régi telepesek ügyében (1925. február hó 18, illetve július hó 19.); dr. Pál Gábor és társai panasza a Csíki Magánjavak ügyében (1929. június hó 15.); dr. Gaál Endre pótpetíciója a Csíki Magánjavak ügyében (1933. március hó 20.). L. részletesen: Dr. Mikó Imre: A romániai magyar kisebbség panaszai a Nemzetek Szövetsége előtt. Hítel, 1936. évi 3. sz. és kny. – Természetesen a fenti kérdéseknél bonyodalmasabb ügynek bizonyult az u. n. *optáns-per*, mely hosszú éveken át foglalkoztatta mind a hazai, mind a külföldi közvéleményt.

A kisajátított birtokok típusa	Kisajátítva összesen	A tulajdonos nemzetisége szerint			
		magyar	német	román	zsidó
a b s z o l ú t s z á m o k b a n					
1 – 50 holdig	379	136	228	4	11
50 – 100 „	22	16	1	–	5
100 – 500 „	116	103	1	2	10
500 holdon felül	70	66	–	1	3
Összesen	587	321	230	7	29
%					
1-50 holdig	100,0	35,8	60,1	1,1	2,9
50-100 „	100,0	72,7	4,5	–	22,7
100-500 „	100,0	88,8	0,8	1,7	8,6
500 holdon felül	100,0	94,3	–	1,4	4,3
Átlag	100,0	54,6	39,1	1,2	4,9

A ROMÁNOK végrehajtotta ún. földreformnak egyéb fonáságait az alábbi néhány pontban s néhány statisztikai adatban foglalhatjuk össze:

I. A kisajátított terület művelési áganként így oszlik meg¹⁹:

szántó és rét	935.283 kat. hold	29,3 %
kert és szőlő	2.297 „ „	0,1 „
legelő	563.378 „ „	17,6 „
erdő	1.516.971 „ „	47,5 „
nem termő terület	<u>53.806</u> „ „	<u>1,6 „</u>
	3.071.735 „ „	96,2 „
különböző művelési ágak	<u>120.773</u> „ „	<u>3,8 „</u>
összesen	3.192.508 „ „	100,0 „

¹⁹ Az összeg az *Enciclopedia* adata, a részletezés *Petrini-től* való (Transilvania, Banatul, Crisana Maramuresul 1918–1928) azzal a különbséggel, hogy a „különböző művelési ágak”-hoz tartozó területnél Petri 46.835 kat. holdjához hozzászámítottuk a két forrás közti különbséget (73.938 kat. holdat), ami bizonyára későbbi kisajátítás folytán állt elő.

A „különböző művelési ágak”-hoz tartozó 120.773 kat. holdat egészében a szántó- és rétterülethez számítva s figyelembe véve a kert- és szőlőterületet:

mezőgazdasági terület	1.058.353 kat. hold	33,2%
legelő- és erdőterület	2.080.349 „ „	65,2 „
nem termő terület	53.806 „ „	1,6 „
összesen	3.192.508 „ „	100,0 „

Tehát az erdélyi földreform 2/3 részében a legelő- és erdőterület, hangsúlyosabban az erdőterület reformját jelentette, vagyis abban a művelési ágban tördelte szét a nagyobb egységeket, amelyben a kis birtoktípusok gazdaságilag nem életképesek.

II. A kisajátított 3.192.508 kat. hold a következőképpen használtatott fel:

igényjogosultaknak	796.970 kat. hold	24,9%
közlegelő és erdő	2.093.808 „ „	65,6 „
közérdekű rezerva	170.011 „ „	5,3 „
rendelkezésre áll	54.542 „ „	1,7 „
bérbe adva	8.584 „ „	0,2 „
terméketlen és egyéb	68.593 „ „	2,1 „

Tehát az erdélyi román földreform legfennebb csak 1/4 részében igazolható oly címen, hogy a mezőgazdasági proletariátuson (az ún. igényjogosultakon) igyekezett segíteni; viszont 2/3 részében arra törekedett, hogy a közbirtokok új csoportosítását valósítsa meg a román nemzetiségűek javát szolgáló „közlegelők és erdők” létesítésével²⁰. De még így is kevesebb volt az igénylő, semhogy az egész kisajátított föld kiosztható lett volna²¹: a földnek 10 százaléka román intézmények és magánosok közt osztatott ki „rezerva”, „bérlet” stb. címen.

A mezőgazdasági területnél ez különösképpen szembeszökő:

az igényjogosultak részesedése	796.970 kat. hold	75,3%
más címen kiosztva	261.383 „ „	24,6 „
mégpedig: bérbe adva	8.584 „ „	
közérdekű rezerva	170.011 „ „	
rendelkezésre áll	54.542 „ „	
egyéb címen hasznosítva	28.246 „ „	

²⁰ Pl. a Kolozs és Szolnok-Doboka vm. területén eddig számba vett ilyen községi „közerdők és legelők” összes területe 73.264 kat. hold. Ebből 2,5% van magyar többségű és 55,6% román többségű községek birtokában. A maradék 41,9% olyan községek birtokában van, amelyekben a magyarság is jelentékeny arányszámú, de a románság arányszáma mégis fölényes.

²¹ Vö. Móricz (i. m.) idevágó részletes fejtegetéseivel. – Egyébként a később részletesen bemutatandó néhány község adatai alapján példaképpen megállapíthatjuk, hogy a földreform befejezése után a juttatottak 54,7%-a megvált a friss tulajdontól s így a földreformmal nekik juttatott föld 37,9%-a tehetősebb gazdák birtokába került, s későbbi időpontokban még többszöri tulajdonoscserére történt. Az erdélyi román parasztság még ma is, két évtizeddel a földreform után, „fortat”-nak, azaz „erőszakolt”-nak hívja a földreformos földet s ha teheti, kész örömet átcsereéli olyanra, amely a nép hagyományvilágában nincs így megbélyegezve. A román földreform túlzásai és mértéktelensége folytán a tulajdonbizonytalanság forrása lett.

III. Végül részletesebben rá kell mutatnunk arra, hogy az erdélyi román föld-reform miként gondoskodott a magyar proletariátusról. E tekintetben a hivatalos kiadványok egészen szűkszavúak. Csak annyit tudhatunk meg belőlük, hogy²²

1 holdat kapott	67.228 igényjogosult
2 „ „	83.967 „
3 „ „	68.577 „
4 „ „	43.980 „
5 „ „	14.745 „
6 „ „	999 „
7 „ „	1.183 „

S még annyit, hogy az „igényjogosultak” sorában 78,09% volt a román, 14,83% a magyar, 5,23% a német és 1,84% az egyéb nemzetiségű²³. Az egész területre vonatkozólag ma sem tudunk többet; az észak-erdélyi és kelet-magyarországi részekre vonatkozó újabb statisztikánk pedig még nem minden részletében ellen-örzött²⁴. Tehát a közvetett módszerhez kell folyamodnunk.

A *L'Agriculture en Roumanie* fenti arányszámai alapján megállapíthatjuk, hogy a szélesebb értelemben vett Erdélyben²⁵

	minden 100 erdélyi földnélkülire jutott	76,0 igényjogosult,
mégpedig:	„ 100 román „ „	91,3 „
	„ 100 magyar „ „	37,7 „

Íme, az arányszám értéke rögtön csökkenni kezd, mihelyt az élő társadalom adataival hozzuk összefüggésbe. S ez érthető is, hiszen a tanulmányunk elején csak a szűkebb (történeti) Erdélyre vonatkozó társadalomalkati adataink lényege nem változik akkor sem, ha nagyobb területen vizsgálódunk. Így a Romániához csatolt egész erdélyi területen

	magyar	német százalékban	román
földnélküli	42,8	21,6	30,3
5 holdon aluli birtokos	17,4	18,3	26,4
5 – 10 holdas „	15,1	19,0	22,1
10 – 50 holdas „	22,9	38,2	20,5
50 – 100 holdas „	1,6	2,7	0,5
<i>összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

²² Petrini adatai (i. m. 310).

²³ *L'Agriculture en Roumanie*, 1938. Atlas statistique.

²⁴ Kerülni akarjuk a román földreform-szakértők ama buzgóságát, hogy előzetes adatokra és ellen nem örzött jelentések statisztikáira is bátran hivatkoztak. Következésképpen minden kiadványuk más és más adatsort közöl, más és más viszonylatokat tár fel.

²⁵ Az 1. jegyzetben ismertetett szűkebb (történeti) Erdély mellett számításba vesszük a kelet-magyarországi és bánági részeket is, nevezetesen: Arad, Bihar, Krassó-Szörény, Szatmár, Szilágy és Temes vm.-eket. Egyébként a forrás ugyanaz: M. Stat. Közl. Uj s. 56. k.

A románság agrártársadalmának megosztottsága itt is arányosabb, kisbirtokos rétege erősebb, mint a magyarságé, proletariátusa pedig kisebb a magyarságénál. És különösképpen az alsó két kategória (a földreform szempontjából az érdeklődés középpontjába került alsó két kategória) viszonya a nagyon jellemző:

	magyar	német százalékba n	román
földnélküli	71,1	54,0	53,4
5 holdon aluli birtokos	28,8	45,9	46,5
<i>összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A magyar agrártársadalom ilyen nagyarányú proletarizáltsága esetén a 14,83%-os részesedés alig több, mint csepp a tengerben. De hátha a román szakértők többre becsülték ezt az arányszámot, mint ami volt a valóságban. Akkor különösképpen megsínylette a magyarság ezt a földreformot. Nézzük csak! Ha elosztjuk a 14,83%-nyi magyar juttatottat a magyar földnélküliek és az 5 holdon aluli birtokosok között fele-fele arányban, a számsor így változik:

földnélküli	57,5% (volt: 71,1%)
5 holdon aluli birtokos	42,4% (volt: 28,8%)

De ha ugyanezt a műveletet elvégezzük a román juttatottakkal, akkor az eredmény ez:

földnélküli	27,2% (volt: 53,4%)
5 holdon aluli birtokos	72,2% (volt: 46,5%)

vagyis e társadalmi csoportok viszonya a maximális 14,83%-os részesedés esetén is egészen átalakult – természetesen a magyarság hátrányára:

	ha a román arányszám	akkor a magyar arányszám meg- előzőleg	most
földnélküli	100	132	211
5 holdon aluli	100	62	58

És itt nincs az az ellenvetés, hogy elméleti műveletet hajtottunk végre. Mert a juttatottak nagyobb része földnélküli volt, akkor pedig a fenti számok az egyik határértéket jelentik. Ha a négy határesetet tekintjük (A = a román igényjogosultak mind földnélküliek voltak, a magyar igényjogosultak földnélküliek és 5 holdon aluli birtokosok fele-fele arányban; B = a román és magyar igényjogosultak egyformán mind földnélküliek voltak; C = a román és magyar igényjogosultak egyformán földnélküliek és 5 holdon aluli birtokosok voltak fele-fele arányban; D = a román igényjogosultak földnélküliek és 5 holdon aluli birtokosok voltak fele-fele arányban, a magyar igényjogosultak pedig mind földnélküliek), akkor a fenti index a következőképpen változik:

Kategória	Ha a román arányszám	Akkor a magyar arányszám			
		A	B	C	D
		e s e t b e n			
Földnélküli	100	495	426	211	182
5 holdon aluli	100	48	57	58	69

A földnélküliek indexe mindenik esetben rosszabb a földreform előttinél (132), az 5 holdon aluliaknál pedig csak abban az abszurd esetben állna elő valami csekély javulás, ha a román igényjogosultak száma fele-fele arányban oszlott volna meg a két kategória között, a magyaroknál pedig az egész részesedés a földnélküliek javára történt volna. A hátrány azonban nemcsak abban érte a magyarságot, hogy a földreform következtében társadalmi alkata a románsághoz viszonyítva még aránytalanabb lett, mint volt, – hanem főként abban, hogy a románság messze arányszámán felül jutott földbirtokhoz. Néhány község részletes adatsorát mellékeljük szemléltetőül. A községek a Magyarországhoz visszacsatolt észak-erdélyi és kelet-magyarországi terület különböző vidékeiről valók és általában típusok. Van közöttük erősen magyar és erősen román község és vannak vegyes községek is. Van közöttük olyan, amelynek jó a földje és fejlett a mezőgazdasági kultúrája, de van olyan is, amelynek sovány a határa s elmaradottabb a gazdatudományban. Minden szempontból mérlegeltük a helyzetet, amikor e 14 községben megállapodtunk. Az arányszámokban itt jelentkező elferdülések a román földreform gyakorlatának ismerői előtt egyáltalán nem meglepőek. A község és a vidék etnikai jellege nem játszott szerepet e nagyarányú földbirtokpolitikai aktusnál, a juttatottak száma és részesedése közt jelentkező (másutt ennél sokkal kirívóbb) különbség pedig könnyen magyarázható azzal a politikai megfontolással, hogy *formailag a magyarságot is részesíteni kell*. Mi sem jellemzőbb, mint az alábbi indexsor, a juttatottak számát és részesedését kifejező indexek átlagai:

	a földhöz juttatás mértékének indexe	
	a magyarságnál	a románságnál
<i>Bihar vm.:</i>		
Czéczke	1	252
Körösgyéres	13	114
Vedresábrány	112 ²⁶	83
<i>Kolozs vm.:</i>		
Bánffyhunяд	34	761
Csucsá	2	128
Hídalmás	21	180
Kajántó	28	215
Középlak	25	214
Válaszút	62	127
<i>Maros–Torda vm.:</i>		
Meggyesfalva	34	156
Nagyemye	75	1300
<i>Szatmár vm.:</i>		
Apa	45	123
Mikola	54	75833
Szatmárzsadány	3	118

²⁶ A 28. l. ábrájában (238. o.) szereplő körülmény folytán ez az index valójában csak 100.

Adatok a román földreformhoz.

Község	A lakosság száma 1910-ben			Összes	Ma- gyar	Román	Összes	Magyar	Román
	össze- sen	ma- gyar	román						
<i>Bihar vm.</i>									
Czéczke	611	367	238	135	1	134	156,6	2,0	154,6
Kőrösgyéres	1932	280	1641	709	14	693	2093,5	42,0	2046,8
Vedresábrány	644	321	317	155	93 ²⁸	58	326,8	170,2 ²⁸	145,4
<i>Kolozs vm.</i>									
Bánffyhunyadi	5194	4699	451	587	181	401	574,9	174,0	397,8
Csucsá	2001	437	1543	197	1	196	561,0	3,0	558,0
Hídalmás	1484	727	729	226	28	198	486,9	45,8	441,1
Kajántó	1213	742	471	213	62	251	603,0	95,5	507,5
Középlak	903	544	359	102	15	87	141,5	25,0	116,5
Válaszút	1447	592	844	330	96	234	671,9	148,9	523,0
<i>Maros-T. vm.</i>									
Meggyesfalva	1262	463	699	186	31	155	378,8	32,0	346,8
Nagyvernye	1615	1583	31	134	101	33	147,4	107,7	39,7
<i>Szatmár vm.</i>									
Apa	2532	797	1732	741	102	632	1069,1	158,4	893,4
Mikola	1896	1885	1	179	133	45	819,6	275,5	543,8
Sz. Zsadány	1568	234	1316	293	1	289	1049,0	5,3	1037,6
	%								
<i>Bihar vm.</i>									
Czéczke	100	60	39	100	*	99	100	1	98
Kőrösgyéres	100	15	85	100	2	97	100	2	98
Vedresábrány	100	50	49	100	60 ²⁸	38	100	52 ²⁸	44
<i>Kolozs vm.</i>									
Bánffyhunyadi	100	90	9	100	31	68	100	30	69
Csucsá	100	21	77	100	*	99	100	*	99
Hídalmás	100	49	49	100	12	87	100	9	90
Kajántó	100	61	38	100	19	80	100	16	84
Középlak	100	60	39	100	14	85	100	17	82
Válaszút	100	41	58	100	29	71	100	22	77
<i>Maros-T. vm.</i>									
Meggyesfalva	100	37	56	100	17	83	100	8	92
Nagyvernye	100	98	2	100	75	23	100	73	27
<i>Szatmár vm.</i>									
Apa	100	31	68	100	14	85	100	14	83
Mikola	100	99	•	100	74	25	100	33	66
Sz. Zsadány	100	15	83	100	*	98	100	*	98

²⁷ Az Erdélyrészi Földreform Tanulmányi Bizottsága C) jelzésű kérdőívei alapján. Az arányszámoknál * -gal jelezve, ha 1%-on aluli az arányszám.

²⁸ A földosztás későbbi revíziója során 19 magyar juttatottat megfosztottak részesedésétől, illetve egyrészüket nem is helyezték birtokba, bár a parcellákat nevükre telekkönyvezték. (Gyakori eset ez a román földreform gyakorlatában, azzal a céllal, hogy a külföld számára készített nemzetiségi földreform-statisztikáknak valamelyes írásbeli alapot teremtsenek!) Tehát a vedresábrányi magyar juttatottak száma nem 93, hanem csak 74 s ezek részesedése összesen 186,2 kat. hold. Arányszámokban: a magyar juttatottak arányszáma 54%, viszont a magyar részesedés arányszáma 46%.

A TÉNYEK LOGIKÁJÁNAK nincs szerepe az erdélyi román földreformban; itt csak *az elvek és a szenvedélyek logikája* érvényesült:

az erdélyi magyar kultúra fejlettebb, mint a román,
ez a kultúrfölény román nemzeti szempontból veszedelmes,
elő kell segíteni tehát a nivellálódást,

de a nivellálódás csak abban az esetben remélhető, ha az erdélyi magyar kultúra elveszíti anyagi alapjait,

tehát *oda kell hatni, hogy az erdélyi magyarság elszegényedjék*. És ez az utóbbi valójában sikerült, habár a várt eredmény nélkül, mert az erdélyi magyar kultúra összerokadása nem következett be. De a rombolás így is teljes értékű volt, hiszen az elszegényedés következtében a magyar proletariátus meghatványozódott — nemcsak a falvakon, de a városokban is, hol a földreformnak megfelelője más síkon az ipari és kereskedelmi üzemek nacionalizálása, a magyar munkást szélnék bocsátó „nemzeti munkavédelem” és a „nyelvvizsgáztatás” — minden fokon, az útkaparótól egészen a szabadfoglalkozású értelmiségi egyénig.

A románság képviselte „szociális gondolat”-nak ez a valósága. Erőszakos nacionalizálás, mesterséges nivelláció s ami mindebből következik: a tények logikájának sutba vetése, annak a logikának a semmibevétele, amelynek értelmében éppen a magyar proletariátus szorult volna rá a gyámolításra s a földkérdés vonalán — mint már mondtuk — Erdélyben elsősorban *magyar szempontú* részleges földreformra és földbirtokpolitikai kiigazításra lett volna szükség, hogy *telepítés* segítségével a magyar agrárnépesség arányosabb területi elosztottsága megvalósuljon s ezzel a magyar agrárproletariátus kérdése is a megoldás útjára lépjen.

Azonban: *ami késik, nem múlik* — mondja a magyar közmondás... Új reformok küszöbén állunk. Az elmúlt év folyamán az arra hivatott szerv (*az Erdélyrészi Földreform Tanulmányi Bizottsága*) tudományos vizsgálódást folytatott és most már valóságban következhetik a korrekció, a *jóvátétel*, amit Erdély gazdasági érdeke éppúgy megkíván, mint az erdélyi társadalom egyensúlya és az erdélyi magyarság vitális szüksége. Mert számításba kell vennünk, hogy az erdélyi román földreform romboló hatása nem kímélte meg magát a mezőgazdaságot sem, miként arra a szakemberek már többször rámutattak. A talajművelés visszaesett, a terméseredmények leromlottak s a mezőgazdasági kultúrában nagy szakadék keletkezett²⁹, melynek katasztrófálissá válását alig tudta megakadályozni az erdélyi magyar agrárius réteg nagy szervezete, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület.

Az erdélyi román földreform reformja tehát

- 1) meg akarja valósítani Erdély mezőgazdaságának regenerálását,
- 2) egyensúlyba akarja hozni az elproletarizált erdélyi magyar társadalmat, és

3) biztosítani akarja az erdélyi magyarság és egyben Erdély kultúrájának anyagi alapjait.

VENCZEL JÓZSEF

²⁹ Részletesen kifejti *Vita Sándor*: Erdély mezőgazdaságának helyzetképe (1939), hol rámutat pl. arra, hogy a főbb mezőgazdasági termésátlagokban az alábbi változások következtek be:

	búza	rozsa	árpa	zab	tengeri
1910–1913	10,77	10,70	13,90	12,50	16,80
1932–1937	10,37	10,02	10,48	9,68	11,25